

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

(Գիտական հոդվածների պարբերական ժողովածու)

№ 12

***Նվիրվում է պրոֆեսոր Գուրգեն Մելիքյանի ծննդյան
80-ամյակին***

ԵՐԵՎԱՆ

ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

2016

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ВОПРОСЫ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
(Периодический сборник научных статей)
№ 12

*Посвящается 80-летию профессора
Гургена Меликяна*

Ереван
Издательство ЕГУ
2016

YEREVAN STATE UNIVERSITY

PROBLEMS OF ORIENTAL STUDIES

(serial scholarly journal)

№ 12

*Dedicated to the 80th birthday anniversary of professor
Gurgen Melikyan*

YEREVAN
YSU PRESS

2016

3

**Հրատարակվում է Երևանի պետական համալսարանի
արևելագիտության ֆակուլտետի
գիտական խորհրդի որոշմամբ**

Ժողովածուի 12-րդ հատորի հրատարակումը ԵՊՀ
արևելագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորասախոսական
անձնակազմի համեստ նվերն է պրոֆեսոր
Գուրգեն Մելիքյանի ծննդյան 80-ամյակին

Խմբագրական խորհուրդ՝

- Մելիքյան Գուրգեն - Բ. գ. թ., պրոֆեսոր (*նախագահ*)
Ասատրյան Գառնիկ - Բ.գ.դ., պրոֆեսոր
Խաչիկյան Մարգարիտա - Բ.գ.դ., պրոֆեսոր
Խառատյան Ալբերտ - Կ.գ.դ., պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ
Կարաբեկյան Սամվել - Բ.գ.թ., դոցենտ
Հովհաննիսյան Լավրենտի - Բ.գ.դ., պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ թղթ.-անդամ
Մելքոնյան Ռուբեն - Բ.գ.թ., դոցենտ
(*համարի պատասխանատու*)
Ոսկանյան Վարդան - Բ.գ.թ., դոցենտ
Մարգարյան Լևոն - Կ.գ.դ., պրոֆեսոր
Սաֆարյան Ալեքսանդր - Կ.գ.թ., պրոֆեսոր
Սաֆրաստյան Ռուբեն - Կ.գ.դ., պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս
Տոնիկյան Սոնա - Բ.գ.թ., դոցենտ

© ԵՊՀ հրատ., 2016

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՊՀ ՌԵԿՏՈՐ ԱՐԱՄ ՍԻՄՈՆՅԱՆԻ
ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐՁԸ ՊՐՈՖԵՍՈՐ
ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԵԼԻՔՅԱՆԻ 80-ԱՄՅԱ
ՀՈՔԵԼՅԱՆԻ ԱՌԹԻՎ 5

ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԵԼԻՔՅԱՆԸ 80 ՏԱՐԵԿԱՆ Է 8

ԱՐԱԲԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ՍԵՄԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Դավիթ Հովհաննիսյան
ՖԱԹԻՄԱՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՇԻԱՅԱԿԱՆ
ԿՐՈՆԱԴԻՑԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ԿԵՐՊԱՐ 12

Հայկ Քոչարյան
ԻՆՏԵԼԵԿՏՈՒԱԼ ՄԵՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՌՈՂՋԱՑՄԱՆ
ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ. ԻԲՆ ԲԱԶԱ 20

Գ. Գևորգյան
Է. Ասատրյան
ՍՈՒԵԶԻ ՃԳՆԱԺԱՍԸ ԵՎ ԵԳԻՊՏՈՍԻ
ՌԱԶՄԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՈՐ
ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՐԱԲԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ 30

Է. Ասատրյան
ՆԱՍԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹ 45

ԹՅՈՒՐՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ՕՍՄԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ռուբեն Մելքոնյան

ՎԱԶԳԵՆ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ 1961 Թ.
ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՅՑԻ ՈՐՈՇ
ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԵՐԻ ՇՈՒՐՁ (ԱՐԽԻՎՍՅԻՆ
ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ԼՈՒՅՄԻ ՆԵՐՔՈ)..... 58

Ալեքսանդր Սաֆարյան

ԹՅՈՒՐՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԶԻՅԱ
ԳՅՈՔԱԼՓԻՑ ՀԱՐՅՈՒՐ ՏԱՐԻ ԱՆՑ 67

Լուսինե Սահակյան

ՀԱՄՇԵՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐՈՒՄ 80

Անի Սարգսյան

ԲՆՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՏԻԿԱՆ ԲԱՔԻԻ ԴԻՎԱՆՈՒՄ 97

Միրանույշ Գալշոյան

ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ԹՈՒՐՔՄԵՆԱԿԱՆ ՑԵՂԵՐԻ ԲՈՆԻ
ՎԵՐԱԲՆԱԿԵՑՄԱՆ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁԸ
ՅԱՇԱՐ ՔԵՄԱԼԻ «ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԻ ՑՈՒԼԵՐԻ
ԼԵԳԵՆԴԸ» ՎԵՊՈՒՄ 109

Նաիրա Գինոսյան

ՀԱՅԵՐՆ ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԿՅԱՆՔՈՒՄ (XIX ԴԱՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍ –
XX ԴԱՐԻ ՍԿԻԶԲ) 120

Արա Ազատյան

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ ՀԱՅ
ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՁ 139

Արթուր Դումանյան
ԲԱՆԱԿԻ ԴԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ԿՅԱՆՔՈՒՄ 1920-1970-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ.
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ 158

Արշակ Գևորգյան
1960 Թ. ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԿԱՆ
ՀԵՂԱՇՐՋՄԱՆ ԱՄՆ-Ի ՆԵՐԳՐԱՎՎԱԾՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ 180

Հայկ Մարգարյան
ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԽՈՇՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՄՈՒՆԻՑԻՊԱԼ
ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԵՐԿՐԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐՈՒՄ ԿԱՏԱՐՎԱԾ
ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ 196

Նաիրա Պողոսյան
ՌՈՒՄ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱՐՏԱՑՈՂՈՒՄԸ ԱՀՄԵԴ ՋԵՄԱԼ ՓՈՇԱՅԻ
ՀՈՒՇԵՐՈՒՄ 208

Լիլիթ Մովսիսյան
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ
ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ՝
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ
ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԱՅԻՆ
ՊԱՏԿԵՐԸ 217

Ժալդաս Աղիբաև
ՂԱԶԱԽՍՏԱՆ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ. ՄԻՋՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ (ռուսերեն) 225

ԻՐԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Գուրգեն Մելիքյան
«ՓԻՅԱԹԱԹԱՆ ՓԻԼԸ ՂԱՆԴԱՂՈՒՄ» ԱՐՑԱԽԻ
ԲԱՐԲԱՌՈՒՄ ՄԻ ՔԱՆԻ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ
ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ 236

Վարդան Ոսկանյան
ՈՐՈՇ ՀԱՅԿԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՊԱՐՍԿԵՐԵՆՈՒՄ 240

Հասմիկ Կիրակոսյան
ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐ ԻՐԱՆԱԿԱՆ
ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՄ 249

Քնարիկ Միրզոյան
Թադևոս Չարչյան
ՈՐՈՇ ՊԱՐԿԵՐԵՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԹԱԹԱՐԵՐԵՆՈՒՄ (անգլերեն) 255

Արտյոմ Տոնոյան,
Հովհաննես Սարգսյան
ՀԵՏՄԱՐԶՊԱՆԱԿԱՆ ԱՂՎԱՆՔՈՒՄ «ՔՈՒՐԴ»
ԱՆՎԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ԱՐԱԲԱԿԱՆ
ՀԻՇԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԽՆԴԻՐԸ 262

Ահարոն Վարդանյան
ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԲԱՐԲԱՌՈՒՄ ՆՈՐ ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇ
ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ 273

Թերեզա Ամրյան

ՍՈՒՖԻԱԿԱՆ ՍԻՐՈ ԵՎ ԱՐԲԵՑՈՒՄԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ
ԵԶԴԻԱԿԱՆ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԵՐՈՒՄ 281

Սվետլանա Հարությունյան

ԶՐԱԴԱՇՏԱԿԱՆ ՏՈՆԱՑՈՒՅՑԸ ԵՎ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՏՈՆԵՐԸ 295

Լիլիթ Սաֆրաստյան

ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՎՏԱՐԱՆԴԻ ԿԻՆՈՅԻ ՆՈՐԺԱՄԱՆԱԿՅԱ
ԸՆԿԱԼՈՒՄՆԵՐԸ. ՄՈՀՍԵՆ ՄԱԽՄԱԼԲԱՖ, ՇԻՐԻՆ
ՆԵՇԱՏ 304

Գառնիկ Գևորգյան

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԵՊԻՑ (ԴԱՍԹԱՆԻՑ)
ՊԱՏՄԱՎԵՊ 320

Հովհաննես Խոբիկյան

ԿԱՐԻԱՆ ԱՔԵՄԵՆՅԱՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 331

Արմեն Իսրայելյան

ԻՐԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂԶԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆԸ
ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐՆ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ
ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՀԵՏՈ 344

ԳՈՒՐԳԵՆ ՎՐԵԺԻ ՄԵԼԻՔՅԱՆ 355

ՊՐՈՑԵՍՈՐ ԳՈՒՐԳԵՆ ՎՐԵԺԻ ՄԵԼԻՔՅԱՆԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՎ ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԸՆՏՐԱՆԻ 367

**ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՎՏԱՐԱՆԴԻ ԿԻՆՈՅԻ ՆՈՐԺԱՄԱՆԱԿՅԱ
ԸՆԿԱԼՈՒՄՆԵՐԸ. ՄՈՀՍԵՆ ՄԱԽՄԱԼԲԱՖ, ՇԻՐԻՆ ՆԵՇԱՏ**

Բանալի բառեր՝ կինոարվեստ, վարարանդիություն, մշակույթ, սփյուռք, կրոն, այգի, այգեգործություն

Մշակութաբան Հ. Նաֆիսին սփյուռքի և վտարանդի կինոարվեստի մեջ նշմարվող *accented cinema* եզրույթի մասին գրում է. «Կան կարևոր անցումային և անդրազգային վայրեր, տարածություններ, ինչպիսիք են սահմանները, թունելները, նավահանգիստները, օդանավակայանները և հյուրանոցները, տեղաշարժման միջոցները՝ գնացքները, ավտոբուսները, ճամպրուկները, որոնք հաճախ նշվում են *շեշտադրված ֆիլմերում*»¹:

Այսպիսով, և՛ վտարանդի, և՛ սփյուռքը ներկայացնող կինոգործիչները վերջինների միջոցով իրականացնում են տան փնտրտուքի, անտուն լինելու և տուն վերադարձի ճամփորդություն, որը ֆիզիկական չէ, այլ հոգևոր և փիլիսոփայական:

Արդի իրանական կինոյի շուրջ ակադեմիական և մշակութաբանական բազում հրապարակումների ծիրում առավել մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում մշակութաբան Հ. Դաբաշիի՝ 2013թ. տպագրված «Իրանական կինոյի ողբերգական ավարտը» հոդվածը, որը բազմաշերտ քննության է ենթարկում արդի Իրանում և նրա սահմաններից դուրս բնակվող իրանական մեծահամբավ կինոգործիչներին:

---

* *Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ թյուրքագիտության ամբիոնի դոցենտ: Էլ. փոստ՝ lilit.safirstyan@ysu.am*

¹ Naficy H., *An Accented Cinema: Exilic and Diasporic Filmmaking*, New Jersey: Princeton Univ. Press, 2001, pp. 5-6.

«Ձաֆար Փանահին»² եզակի կինովարպետներից չէ, ով գոհ է դարձել իր քաղաքական համարձակ հայացքների համար: Արդի իրանական կինոյի մեկ այլ մեծանուն վարպետ՝ Մ. Մախամալբաֆը նույնպես կիսում է նրա ճակատագիրը:

Հայրենիքում հարուստ կինոկենսագրությունից տարիներ անց Մախամալբաֆը սկսում է կինոֆիլմեր նկարահանել շրջակա երկրներում՝ Թուրքիա, Աֆղանստան, Պակիստան, Հնդկաստան, Տաջիկստան: Այսօր հարկադրված վտարանդի պոետը և իր կինոստեղծ ընտանիքը երկար դեգերումներից հետո բնակություն են հաստատել Եվրոպայում: Մախամալբաֆի արտերկրում ստեղծած ֆիլմերի շարքում են Մեծ Բրիտանիայում, Հարավային Կորեայում, Իսրայելում, Վրաստանում նկարահանված «Մարդը, որը եկավ ձյան հետ» (2009), «Այգեպան» (2012), «Անվերջ ժպիտ» (2013), «Նախագահը» (2014), «Տնվորը» (2015) փաստագրական և գեղարվեստական ֆիլմերը:

«Տնվորը» ֆիլմը պատմում է Լոնդոնում փախստական երիտասարդ իրանցու դժբախտ ճակատագրի մասին, ով փորձում է միջոցներ հայթայթել՝ վճարելու ծեր կնոջ վարձակալված բնակարանը:

Իրանական վտարանդիության խնդիրներն են բարձրաձայնվում Շվեդիայում բնակվող Ռեզա Ալլամեհզադեի «Մի քանի պարզ նախադասություններ» (1987) և «Աստորիա» հյուրանոցի հյուրերը» (1989) ֆիլմերում: Իրանական ներգաղթյալների մասին է պատմում նաև մեկ այլ վտարանդի կինոգործչի՝ Քասեմ Էբրահիմյանի «Երկրպագուները» (1989) ֆիլմը³:

Մախամալբաֆիի վտարանդիության դառը փորձն է կիսում իրանական կինոյի մեկ այլ մեծ կինովարպետ՝ Բահրամ Բեյզա-

---

² Կինովարպետի վերջին աղմկահարույց աշխատանքներից են՝ «Սա ֆիլմ չէ» (2011), «Փակ վարագույր» (2013)՝ «Արծաթե արջ» մրցանակ Բեռլինի կինոփառատոնում, «Տաքսի» (2015)՝ «Ոսկե արջ» մրցանակ Բեռլինի 65-րդ կինոփառատոնում:

³ Dabashi H., Post-Orientalism: Knowledge and Power in Time of Terror, New Brunswick and London: Transaction Publishers, 2009, pp. 254-255.

յին, որը բնակություն է հաստատում Կալիֆորնիայում՝ բեմադրելով իր հին գործերը, հիմնականում զբաղվելով հետազոտություններով և ստեղծագործական աշխատանքով: Մինչ Մախամալբաֆը և Բեյզային, իրանական կինոյի մեկ այլ հզոր ուժ՝ Ամիր Նադերին լքում է երկիրը՝ հաստատվելով Նյու Յորքում, որտեղ նկարահանում է «Մարաթոն» (1997), «Կտրվածք» (2012) ֆիլմերը, որոնք այսուհետ դժվար է համարել «իրանական կինոյի» մի մաս:

Իրանական կինոյի մեկ այլ մեծանուն վարպետ, «նոր կինոյի» հիմնադիր, «Կովը» (1969), «Տնվորներ» (1986) գլուխգործոցների հեղինակ Դարիուշ Մերջուհին, որը նախընտրեց մնալ հայրենիքում, տառապում է իր գրական համագործակցի, ընկերոջ՝ Ղուլամ Հոսեյն Սաեդիի վտարանդիության և ողբերգական վախճանի համար: Իրանական կինոյի մեկ այլ հիշատակելի մեծ անուն՝ Սոհրաբ Շահիդ-Սալեսը (1944-1998), երկար տարիներ ապաստանում է Գերմանիայում և անժամանակ հեռանում կյանքից՝ Չիկագոյում: Սալեսը «գերմանական նոր կինոյի» մեջ մեծ ներդրում է ունենում՝ իր լավագույն կինոստեղծագործություններն արարելով հյուրընկալ երկրում:

Մեկ այլ տաղանդավոր կինոգործիչ՝ Փարվիզ Սայադը նույնպես արժանանում է իր գործընկերների վտարանդի ու թափառական ստեղծագործական ճակատագրին՝ հաստատվելով Լոս Անջելեսում: 1996-ին Սայադը հրատարակում է «Կինոն վտարանդիության մեջ» էսսեների ժողովածուն:

Իրանական կինոյի տաղանդաշատ ու խոստումնալից կինովարպետ, ազգությամբ քուրդ Բահման Ղոբադին նույնպես արժանանում է վտարանդիության դառը ճակատագրին, որի կինոկենսագրության մեջ անմահ են այնպիսի ֆիլմեր, ինչպիսիք են՝ «Կիսալուսին» (2006), «Կրիաները նույնպես կարող են թռչել» (2004), «Հարբած ձիերի ժամանակը» (2000), «Ոչ ոք չգիտի պարսկական կատունների մասին» (2009), «Իմ Մայր երկրի երգերը» (2002), որոնք արժանացել են համաշխարհային կինոարվեստի լավագույն մրցանակների: Իր գործընկերների նման՝ Ղոբադիի վերջին աշխատանքներից մեկը՝ «Ռնգեղջյուրների եղանակը»

(2012), նկարահանվում է Իրանի սահմաններից դուրս՝ Թուրքիայում:

Իրանական կինոյի մեկ այլ հայտնի ներկայացուցիչ՝ Ասդար Ֆարհադին, որի «Պարելով փոշու մեջ» (2003), «Հրշեջի չորեքշաբթին» (2006), «Էլիի մասին» (2009), «Նադեր և Սիմին. ամուսնալուծություն» (2011) ֆիլմերն արժանանում են հեղինակավոր կինոփառատոների ամենաբարձր մրցանակներին, այդ թվում նաև՝ որպես առաջին իրանական կինոռեժիսոր՝ «Օսկար»-ի: Վերջին ֆիլմը՝ «Անցյալ» (2013), նկարահանում է Ֆրանսիայում, այլ թեմատիկ ուղղվածությամբ, թեև պարսիկ հերոսի ներկայությամբ, սակայն ոչ Իրանի մասին:

Համաշխարհային մեծ անուն վայելող կինոպարպետ Աբաս Քիառոստամիի (1940-2016) վերջին երկու ֆիլմերը, Տոսկանայում և Ճապոնիայում նկարահանված «Վավերացված պատճեն» (2012), «Ինչ-որ մեկի նման սիրահարված» (2010), ըստ Դաբաշու՝ հազիվ կարող են կոչվել «իրանական ֆիլմ»⁴:

Հարցազրույցներից մեկում Քիառոստամին իրեն հատուկ խորիմաստությամբ և արևելյան մարդուն հատուկ զգուշությամբ խոսում է իր և վտարանդիության մասին. «Պատմություններն իմ մտքում դեռ պարսկերեն են, կերպարները, որ տեսնում եմ, չունեն ազգություն և հատուկ լեզու, նրանք իմ ալտեր էգոներն են», «Աշխարհը իմ արհեստանոցն է, ոչ իմ տունը»: Վտարանդիության մասին երբեմնի արտահայտած իր մտքի նորովի մեկնաբանությամբ Քիառոստամին նշում է. «Այժմ մի փոքր այլ է: Ես Թեհրանի իմ այգու ծառին եմ նման: Երբ հեռացա տնից, մի ամբողջ շաբաթ այն ջրելու համար չկար ոչ ոք: Սակայն նրա արմատներն այնքան խորն են, որ ջրի կարիք չունեն: Նույնը ես եմ»: «...Սիրոսս ավելի ուժգին կբաբախի այնժամ, երբ ինքնաթիռը վայրէջք կատարի Թեհրանում»⁵:

⁴ Dabashi H., The tragic endings of Iranian cinema.-ALJAZEERA, 21 March, 2013, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/03/2013320175739100357.html>

⁵ Brooks X., Cannes 2012: Abbas Kiarostami: “The world is my workshop” - theguardian, Monday 28, May 2012, <http://www.theguardian.com/film/2012/may/28/cannes-abbas-kiarostami-interview>

Այսօր իրանական ընդհատակյա երաժշտությունն է երկրի ձայնը և բաբախյունը, նույն կենդանությամբ և տրոփյունով, ինչպիսին իրանական կինոն էր մի ժամանակ: Իրանական ընդհատակյա երաժշտության մասին նկարահանված «Լռության ձայները» (2006) վավերագրական ֆիլմը՝ Գերմանիայում ծնված Ամիր Համզի և Մարկ Լազարզի հեղինակությամբ, արժանացել է բարձր գնահատանքի, մասնավորապես՝ Թրիբեկայի կինոփառատոնի շրջանակներում⁶:

Խոսելով իրանական վտարանդի կինոյի մեկ այլ մեծատաղանդ ներկայացուցչի՝ Շիրին Նեշատի մասին՝ Դաբաշին նշում է. «Նեշատի աշխատանքները մարգարեական են և պոետիկ, ծիսային են և զգայական, և վերջապես, տուն և վտարանդիություն՝ ճնշող գրկախառնության մեջ: Նա անկարելիության մտապատկերող է»⁷:

Նեշատն իր մասին պատմում է. «Հենց դա է պատճառը, թե ինչու ես դարձա արտիստ՝ իմ երևակայությունը դարձավ իմ սրբավայրը, մի վայր, որտեղ կարող եմ հորինված կամուրջ կառուցել իմ և հայրենիքիս միջև՝ վերիմաստավորելով պատմական փաստերը, որոնց ականատես չեմ եղել, սակայն միայն պատկերացրել եմ: Յուրաքանչյուր իրանցի արտիստ այս կամ այն կերպ քաղաքական է: Քաղաքականությունը ձևավորում է մեր կյանքը: Տունը դարձել է մեծ տառապանք: Ես Իրանի մի մասնիկն եմ և միաձուլված եմ նրա ապագային»⁸:

Շ. Նեշատը ծնվել է 1957թ., մինչև 1975–ն ապրել է Իրանում, ուսանել է Բերքլիի համալսարանում: 1990-96-ականներին

---

⁶ Dabashi H., The tragic endings of Iranian cinema.-ALJAZEERA, 21 March, 2013, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/03/2013320175739100357.html>

⁷ Dabashi H., Bordercrossings: Shirin Neshat's Body of Evident- Verzotti G., Castello di R., Rivoli, Italy: Charta, 2002, pp. 36-38.

⁸ Ho M., A State of In-Between: Shirin Neshat's Iran - Ho M., Afkhami M., Shirin Neshat: Facing History, Washington D.C.: Hirshhorn Museum and Sculpture Garden, Smithsonian Institution, 2015, pp. 10-26.

պարբերաբար այցելել է հայրենիք, սակայն նրա աշխատանքների համաշխարհային ցուցահանդեսները և մեծ ճանաչումը արգելք են հանդիսացել իսլամական վարչակարգի օրոք Իրան մուտք գործելու համար:

Արտիստին մեծ ճանաչում բերած աշխատանքներից է «Ալլահի կանայք» (1993-97), «Հողմապտույտ» (1998), «Խզում» (1999), «Ավյուն» (2000), «Թռչունների տրամաբանություն» (2002), «Թուրա», «Մահդոխթ» (2004), «Զարին» (2005), «Ֆաիզե» (2008), «Մունիս» (2008), «Կանայք առանց տղամարդկանց» (2009) և «Տիրապետում», «Արքաների գիրքը և Մեր տունը կրակի մեջ» (2012, 2013)՝ Իրանական *Կանաչ հեղափոխությունը և Արաբական գարունը՝ Միջին Արևելքում* լուսաբանող լուսանկարների շարքը:

Մունիսը՝ Փարսիփուրի հայտնի «Կանայք առանց տղամարդկանց» վեպի հերոսուհին, վերափոխումն է նեշատյան տեսլականի ընդվզող ու պայքարող կանացի ոգու, որը բնորոշ է նրա բոլոր կին հերոսուհիներին: «Իմ ֆիլմում նա քաղաքական ակտիվիստ է, նա շատ մետաֆորիկ կերպար է: Ես և Շ. Ազարին կարևոր ենք համարում այս ֆիլմի պատմական համատեքստը, քանզի աշխարհը միայն թվացյալ է հիշում Իրանի պատմությունն իսլամական հեղափոխությունից հետո»: «Կանայք առանց տղամարդկանց» ֆիլմը նկարահանվում է Մարրոկոյում, մասնավորապես՝ Կասաբլանկայում, և Վենետիկի 66-րդ կինոփառատոնում Շիրին Նեշատը ու Շոջա Ազարին արժանանում են «Արծաթե առյուծ» մրցանակին:

Նեշատի «Ալլահի կանայք» շարքը հետաքննում է կնոջ մարմնի և Իրանի քաղաքականության կապը, մարմին, որը ներկայանում է, որպես հռետորություն: Տեքստը՝ դաջված կնոջ մարմնին, ստեղծում է երկակի իմաստային տարածություն: Պոեզիան՝ դաջված մարդկային մարմնի վրա, հաղորդակցության մետաֆորիկ լեզու է, որը քաղված է Ֆորուդ Ֆարոխզադի, Թահերե Մաֆարզադեի, Մեհդի Ախավան Մալեսի պոեզիայից: «Ալլահի կանայք» շարքում քողարկված կանայք ձեռքին հրացաններ են՝ հեղափոխականամետ տեքստերով դաջված նրանց մարմիններ:

րին: «Այս լուսանկարները նահատակության հայեցակարգի իմ ըմբռնումն ու զգայական ընկալումներն են: Սրանք տեսողական բացահայտումներ են, թե ինչ է նշանակում գաղափարապես, փիլիսոփայորեն և գեղագիտորեն լինել մուսուլման կին, զինվորական և նահատակ»⁹:

«Կիրք»-ը Սուրբ գրություններում Զուլեյխայի և Յուսուֆի սիրո պատմության նեշատյան մետաֆորի վերընթերցումն է, որը տեղադրվում է այսօրյա Իրանում կին-տղամարդ հարաբերությունների տարածական ընկալման մեջ:

Իսլամական և պարսկական ավանդույթում այգին գոյի սահմաններից անդին հոգևոր մի տարածք է, ուր մարդ փախուստ է փնտրում, և նրա կենտրոնում դրախտի սուրբ ծառը Թուրբան է, որին Նեշատը հանդիպում է Շահրնուշ Փարսիփուրի «Թուրբան և գիշերվա իմաստը» միստիկական վեպում: Վեպը պատմություն է երկրի, տան, լեզենդար ծառի և կնոջ մասին, որտեղ բոլորն ապրում, մեծանում և տառապում են միասին, հարյուր տարի շարունակ: Թուրբա ծառի հիշատակումներ կան նաև Սոհրեվարդիի «Կարմիր բանականություն» աշխատության մեջ:¹⁰ Դա մեծանուն կին վիպագրի և ճանաչված արտիստի առաջին հանդիպումն էր, որից հետո պետք է այդ ստեղծագործական երկխոսության միջոցով աշխարհին հայտնի դառնային արվեստի այլ աշխատանքներ:

«Միշտ ցանկացել էի վերադառնալ տուն և կինո նկարահանել հորս երբեմնի այգու մասին, որը մեռել էր նրա մահից հետո: Դրախտի և այգու գաղափարն իմ մտքում էին:

Թուրբան դրախտի ծառ է, սուրբ ծառ: Իրանական մշակույթի մեջ այն նաև կանացի միջ է: Կին-ծառ: Այն դրախտի, սրբավայրի որոնում է, վտարանդիության մի վայր, փախուստի մի վայր:

---

⁹ Zanganeh L. A., *My Sister Guard Your Veil; My Brother Guard Your Eyes: Uncensored Iranian Voices*, Boston, Massachusetts: Beacon Press, 2006, p. 45.

¹⁰ Yavari H., *Afterword Tuba: A Woman for All Seasons - Tuba and the Meaning of Night*, Parsipur Sh., New York: The Feminist Press at City University of New York, 2008, p. 339.

Համայնքի կամ մի ողջ աշխարհի: ...Ես չեմ կարող երբևէ փոխանցել ամբողջական «ճշգրիտ» ազդեցությունը կամ իրողությունը Իրանի մասին, քանզի ես այնտեղ չեմ, ես հեռու եմ ապրում: Դա է պատճառը, որ իմ պատկերները և պատմությունները գունազարդված են տարատեսակ ներշնչանքներով և սեփական փորձառություններով, որ ունեմ»¹¹:

Մ. Մախմալբաֆ, «Բաղրան»

*Ոչ ոք չի ուզում հավատալ,
Որ պարտեզի սիրտը այտուցվել է արևի ներքո,
Որ կամաց-կամաց պարտեզի հիշողությունը
Դատարկվում է կանաչ հուշերից:
Ֆ. Ֆարոխզադ, «Միրտա ցավում է պարտեզի համար»¹²*

Ամերիկաբնակ նկարչուհի, բանաստեղծուհի Փարինազ Էլիշը իր մտորումներն է կիսում ընթերցողների հետ. «Իմ մանկությունն անց է կացել իրար միահյուսված ծառերի կանաչ հովանոցների ներքո: Լուսաշող ամառային արևի ներքո: Մանուկ հասակում եղբայրներիս, զարմիկներիս հետ բացահայտեցինք այգիները մեր երիտասարդության, որտեղ անվերջանալի պահմտոցի էինք խաղում: Երկու տարի առաջ ես սկսեցի իմ ծառերի շարքը՝ հասկանալու այս ոգևորությունը: Ես միայն հայտնաբերել եմ, որ մինչ այժմ հմայված եմ այդ բնության քանդակների խորհրդավորությամբ:

Իմ իրանական արմատները կարող են բացահայտել այս ոգևորությունը: Պարսիկները պոետիկ կապ ունեն այգիների հետ: Ծառերի ուրվագծերն ամենուր են՝ գրականության, արվեստի մեջ, ամենօրյա կյանքում: Մեր հարաբերությունները լույսի և

---

¹¹ Ibid, pp. 49-51.

¹² Ֆարոխզադ Ֆ., Մի այլ ծնունդ, թարգմ.՝ Է. Հախվերդյան, Երևան, «ԱՅԲ ԲԵՆ» հրատարակչություն, 1996, էջ 79-80:

ստվերի, մեր խոր ընկալումները՝ այգու նշանների և ձայների, և այն մարդկանց հետ են, ովքեր դարեր շարունակ ստեղծել են պարսկական բերկրանքի այգիները անապատի թշնամական, դաժան կլիմայում»¹³:

Տասը տարի վտարանդիության մեջ բնակվող Մոհսեն Մախմալբաֆը 2012թ. նկարահանում է իր ամենավիճահարույց՝ «Այգեպան» վավերագրական ֆիլմը: Աշխարհի ավելի քան 24 հեղինակավոր կինոփառատոներում ցուցադրված այս ֆիլմը 2012թ. Բեյրութի միջազգային կինոփառատոնում արժանանում է «Ոսկե մրցանակի»: Սա հայր և որդի Մոհսեն և Մեյգամ Մախմալբաֆների ճանապարհորդությունն է դեպի Հայֆա և Ակկա, որտեղ գտնվում են Բահայիզմի¹⁴ կրոնական ամենահայտնի կոթողները, որոնք յուրատիպ պատմական և ֆիզիկական հիշողության փաստացի ապացույցներ են:

Նշենք, որ մինչ օրս ֆիլմը ակադեմիական քաղաքական, գաղափարական բազում բանավեճերի և քննարկումների առիթ է հանդիսանում: Սա պոետիկ վավերագրական կինոպատում է, որտեղ Մախմալբաֆը մեծ կինովարպետին հաստուկ մտածողությամբ, վերստեղծում է Սուրբ Երկրի բազմակրոն միջավայրի

---

¹³ Parinaz Eleish, About my Art, <http://www.eleish.com>

¹⁴ Բաբիզմը կամ բաբիականությունը որպես ուսմունք մեծ տարածում է գտնում Իրանում XIXդ.: Բաբի ուսմունքի հոգևոր ժառանգորդ է դառնում Հոսեյն Ալի Բեհա-Ուլլան (Սսածո փառք): 1868թ. Բեհա-Ուլլայի Պաղեստին աքսորվելուց հետո բահայիների հոգևոր կենտրոն է դառնում հինավուրց Ակկա պատմական քաղաքն Իսրայելում, որն ընդլայնում է ուսմունքի աշխարհագրական սահմանները: 1899թ. Բեհա-Ուլլան Բաբի մասունքներն Իրանից տեղափոխում է Իսրայել և Հայֆայում՝ Քարմել լեռան ստորոտում, կառուցում է Բաբի շիրիմը, որը հետագայում վերածվում է հոգևոր մեծ համալիրի և դասվում ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի համաշխարհային մշակութային ժառանգության շարքին: Հարազատ Իրանից բերված ծառերն ու բույսերը Բեհա-Ուլլայի կողմից վերատնկվում են Ռիդվանի այգում: Բաբի շիրիմը շրջապատված է լայնարձակ այգիներով, որտեղ գտնվում են *Կոթող այգիները*, *Բահայիների միջազգային արխիվը*, *Արդարության համամոլորակային տունը* և այլ կառույցներ:

և դարեր ի վեր կողք կողքի կանգնած հոգևոր կոթողների լռելյայն պատգամը: Մա ասք է բնության, մարդկության և վտարանդիության ցավի մասին:

«Գաբբեից» հետո կինովարպետի տեսախցիկը պոետիկ նոր երկխոսություն է սկսում Հայֆայում և Ակկայում գտնվող Բահայի գեղատեսիլ այգիների հոգեպարար, աստվածային լռության հետ: Այգու գաղափարը նոր հոգևոր և տարածական իմաստ է ձեռք բերում: Բնությունը աստվածային կացարան է, և Մախմալբաֆի «Բաղբան»-ում Գյոթեի այն մտքի արտացոլումն է, ըստ որի՝ մարդը ինքնաճանաչման մակարդակին հասած բնությունն է:

Ֆիլմը սկսվում է սիմետրիկ ծառերով կառուցված այգու տեսարանով, որտեղ կարմիր ծաղիկների եզրագծերով տրոհված արահետի վրա քայլող կինովարպետի պոետիկ տեքստի նախաբանն է հնչում. «Ես քրիստոնյա չեմ, ես մուսուլման չեմ, ես բուդդայական չեմ, ես գրադաշտական չեմ, ես հրեա չեմ, ես ագոնիստ կինոռեժիսոր եմ, ով ցանկանում է պատմել բահայիզմի մասին»:

Հորը հակասող որդու տեսախցիկը կենտրոնանում է այգում թևածող երիտասարդ մի կնոջ վրա, ով տալիս է իր պատգամը հավաքված մանչուկներին. «Մենք բոլորս մի այգու ծաղիկներ ենք և մի ծառի տերևներ: ...Ծառի յուրաքանչյուր տերև յուրովի է թեքվում դեպի լույսը, սակայն բոլորս միասին ընդհանրացնում ենք այդ ծառի գեղեցկությունը»:

Կինոտեքստի ներքին պոետիկ զգացողություններով պատկերվում են ուսուցչուհու հետ ծառի կերպարանք ստացած փոքրիկ մանչուկները, որոնք ուսանում են մրգատու ծառի բարության և հավիտենության խորհուրդը. «Երբ մարդիկ քար են նետում մեզ վրա, մենք պետք է պատասխանենք նրանց բարությանը՝ տալով նրանց մեր պտուղները»: Կարծես կենդանություն է ստանում Գաբբեի լեզուն՝ խնձորի և կանաչ մարգագետնի գունային երկխոսությունը, ինչպես նաև կապույտ ջրավազանի մեջ լողացող նարինջը:

Ֆիլմի պոեզիայի արքետիպ հերոսը այգեպանն է, ով հոգ է տանում այգու մասին, զրուցում ու խոսում է յուրաքանչյուր ծառի ու ծաղկի հետ: Աղոթքի ծես է այգեպանի համար այգու խնամքը, խոհեմության վարժանք: Կապույտ մանուշակներն այգեպանի ձեռքում վերակենդանանում են:

Այգեպանի կոշտ ու ամուր ավերի մեջ լողացող արևի շողերն են, և անձրևի ուժգին կաթիլները նրա դեմքին: Այգեպանը լուռ աղոթում է՝ ջուր խնդրելով իր ծարավ բնության համար: Եռագույն մանուշակների խնամքն ինքնատիպ ծիսակարգ է այգեպանի համար, որոնք նրա խոսքերով իրենց նուրբ ու գունեղ թերթիկների վրա արտացոլում են մարդկային հոգին: Նորից այգեպանի սուֆիական պատգամն է հնչում, ով մաքրում է այգու հայելապատ հատակի փոշին՝ ասելով. «Մարդկային հոգին նման է հայելու, այն պետք է միշտ մաքուր պահել, որ առկայծի իր ողջ գեղեցկությամբ»:

Այսպիսին են հայելու մեջ արտացոլված կարմիր վարդերի և ալիքվող կապույտ ջրերի հոգիները: Այնուհետև հավերժի կապույտում սլացող թռչունն է, որն իր թևածումով կյանքի և հավերժության ասքն է հյուսում՝ ավետելով այգեպանի խորիմաստ պատգամը. «Ո՛վ մարդիկ, դուք ունեք տարբեր կրոններ և տարբեր անուններ, սակայն բոլորդ մեկն եք, եթե կրոնը պատերազմ ազդարարելու առիթ է հանդիսանում, այն դադարում է կրոն լինելուց»:

Ֆիլմի ավարտին ավազի մեջ ընկղմված կակտուսներին ավիով ջուր կերակրող հայր Մախմալբաֆն է, որը, ի պատասխան որդու՝ «Բահայի՞ ես դարձել արդյոք, հայրիկ» խոսքերի, լսում է պատասխանը. «Ոչ, ես քրիստոնյա եմ, ես մուսուլման եմ, ես բուդդայական եմ, ես հրեա եմ, ես զրադաշտական եմ, ես բահայի եմ, ես նրանք բոլորն եմ»:

Այգու կենտրոնում վերակենդանանում է Թահերեի¹⁵ տեսիլքը՝ մահապատժից առաջ իր վերջին պատգամով. «Դուք կարող եք ինձ սպանել այնքան շուտ, որքան ձեր իրավունքն է, սակայն կանանց ազատագրումը ոչ»:

Ճարտարապետական լեզվով են թարգմանված Բահայի ինքնատիպ արժեքները, հավատամքներն ու մշակութային ավանդույթները, որոնցից են *ունիվերսալիզմը, գեղագիտությունն ու մարդկային հոգին, հավասարությունը, առաքինությունը, համեստությունը և Սերը լույսի ու բնության գեղեցկության հանդեպ*¹⁶: Մախմալբաֆին ուղեկցում է Պապուա Նոր Գվինեայից ժամանած այգեպանը: Ըստ Գիրք Ծննդոցի՝ Բարձրյալը ինքն է առաջին այգեպանը. «Եվ Տեր Աստուած արեւելեան կողմը՝ Եդեմի մէջ՝ պարտեզ տնկեց ու իր շինած մարդը հոն դրաւ» (ԾՆՆԴՈՑ, 1, 2):

Բահայական այգիների կոթողների ճարտարապետական լեզուն մեծ ազդեցություն է գործում, մասնավորապես, ուխտավորների փորձառության զգայական տեսակետների վրա:

Բահայական այգիները, որոնք աղոթքի, հոգևոր անդորրի և տրանսֆորմացիայի կարևոր մեղիում են հանդիսանում, նախագծված են պարսկական այգու նկարագրով, լույսի և ստվերի, ներքինի և արտաքինի, ինչպես նաև երկրաչափական ձևերի՝ շրջանների և ութանկյուն աստղերի ներդաշնակ երկխոսությամբ¹⁷: Մենք յուրաքանչյուրս մեր հոգու այգեպաններն ենք, որտեղ սիրո, լույսի բարության սերմեր ենք ցանում և վայելում նրա բողբոջները:

Այգիների և այգեգործության պատմությունն ամուր կապված է ազգի պատմության, գիտության, մշակույթի (մանրանկար-

---

¹⁵ Ֆաթեմե Ֆարադանին կամ Թահերե Ղուրաթ օլ Այնը բաբիական շարժման հայտնի կին ներակայացուցիչն է, ով 1848թ. բեդաշթյան հավաքից հետո ձերբակալվում և 1852թ. մահապատժի է ենթարկվում Թեհրանի՝ Բլխանի այգում:

¹⁶ Hammerman Y., *Distinctive Design of the Baha'i Gardens - The Baha'i Gardens*, <http://www.ganbahai.org.il/en/learn-more/design-management/>

¹⁷ Ibid.

չություն, ճարտարապետություն, գորգագործություն) և գրականության հետ: Պարսկական այգու հայեցակարգի մեջ են մտնում անձնական, հասարակական, ինչպես նաև արքայական ընկալումները: Այգին արտահայտվում է ժամանակակից և միջին պարսկերենում՝ *բադ*, հին պարսկերենում՝ *փահրիդաիգա*՝ պատերով պատված տարածք (այստեղից՝ *փարդեգ*), ինչպես նաև *բուստան* և *գոլեստան* անվանումներով: Պարսկական այգու սիմվոլիկ նշանակությունն իր ճանապարհն է գտնում նաև իսլամական մշակույթում:

Բ. Ջիամեթիի խոսքերով. «Հոգեպարար հանգստի վայրը և ներքին ներդաշնակությունը մշտապես պատկերվում են որպես այգի... երկրային դրախտ:

Ֆիզիկական կամ մտավոր տարածության մեջ այգիներ կառուցելով մարդն արտահայտում է ոչ միայն այդ բացարձակ վայրը նվաճելու բաղձանքի գաղափարը, այլև իր և բնության փոխհարաբերության զգայական ընկալումը. Տիեզերքի կառուցվածքը և իր տեղը վերջինիս մեջ»¹⁸:

Իրանի ամենաճանաչված այգին Չհարբադն է: Չհարբադը իրանական քաղաքակրթության ներդրումն է համաշխարհային այգեգործության մեջ¹⁹: Պարսկական այգին նախագծված էր ոչ միայն դրախտի վերաիմաստավորմամբ, այլև տիեզերքի վերստեղծմամբ, որը բաժանվում էր չորս հատվածի՝ չորս գետի, ինչպես գրում էր Քսենոֆոնը՝ նկարագրելով Կյուրոս Մեծի այգու նախագիծը²⁰: Ալեգորիկ այգիներով է ներհյուսված եղել համաշխարհային գրականությունը, հատկապես միջնադարյան իսլամական և արևմտյան գրականությունը, որն արտացոլում է միջնադարյան մտածողության կարևոր և բնութագրական տեսակետները: Այգին միջնադարյան հայեցակարգում մի վայր էր, որ-

---

¹⁸ Meisami J. Scott, *Allegorical Gardens in the Persian Poetic Tradition: Nezami, Rumi, Hafez* -International Journal of Middle East Studies, Vol. 17, No. 2 (May, 1985), pp. 229-230.

¹⁹ Рандхава М., Сады через века, Москва: Изд. “Знание”, 1981, ст. 11.

²⁰ Ibid, p. 231.

տեղ հոգին պետք է ընթերցել ամենախոր հոգևոր դասերը: Ինպես նշում է Ջ. Մեյզամին. «Միջնադարյան իսլամական այգին *hortus conclusus* է՝ պատսպարված և պաշտպանված արտաքին աշխարհից»²¹:

Այգեգործությունը խոհեմության մշակում է: Միմյուրիմյուր ամենուրեք է իսլամական այգեգործական արվեստում: «Տեսանելի աշխարհին իր արարչի նշանն է: Ամեն ինչ այս աշխարհում՝ մեծ թե փոքր, նշան է, նաև բառերը, այաները Ղուրանում: Իսլամական *այգի-գորգերը* նույնպես ստեղծված են նույն սիմվոլիկ կանոնով, որպես իրանական այգիներ, որտեղ նշմարվում է տեսանելի անտեսանելի գոյությունը»²²:

Իրանական հեղինակային կինոյի վտարանդի կենսագրության խորահայաց ստեղծագործություններից է «Բադրանը», որտեղ պատկերված այգին ոչ միայն տեքստից և բնապատկերից քաղված բուսաբանական փաստանյութ է, այլև դրախտային մանրանկարչության պատմական սկիզբ:

---

²¹ Meisami J. Scott, *Allegorical Gardens in the Persian Poetic Tradition: Nezami, Rumi, Hafez* -International Journal of Middle East Studies, Vol. 17, No. 2 (May, 1985), p. 231.

²² Harrison R. P., *Gardens: An Essay on the Human Condition*, Chicago: The Chicago Univ. Press, 2008, p. 273.

НОВЫЕ ВОСПРИЯТИЕ ИРАНСКОГО КИНО В ИЗГНАНИИ МОХСЕН МАХМАЛЬБАФ, ШИРИН НЕШАТ

Лилит Сафрастян
(резюме)

Иранское кино стало главным культурным феноменом конца XX - начало XXI вв. Это факт, признанный известными мировыми кинокритиками ведущих международных кинофестивалей. И хотя многие иранские режиссеры работают в разных странах и на разных языках, в их фильмах есть нечто общее, что дает основания называть их "диаспорой в изгнании". Известная иранская фотохудожница и кинорежиссер Ширин Нешат одна из немногих современных художников осмелившаяся воспеть красоту, веру и героизм обратившись к своей национальной и гендерной идентичности. "Садовник" поэтический документальный фильм великого мастера Мохсен Махмальбаф. Снятое в Бахайских садах в Акко и в Хайфе, это фильм о красоте, о религии, о цветах, о философии и о духовных спорах отца и сына, в которых рождается истина.

MODERN PERCEPTIONS OF IRANIAN CINEMA IN EXILE.
MOHSEN MAKHMALBAF, SHIRIN NESHAT

Lilit Safrastyan
(summary)

Iranian Cinema in its postrevolutionary phase has received world wide critical attention, winning awards at renowned film festivals around the globe. Despite enormous obstacles exilic Iranian Filmmakers within a few decades have created steady stream of films outside Iran. One of the most famous and representative voices of modern Iranian Art House is visual artist, pothographer and filmmaker Shirin Neshat, who explores dichotomy between religion, politics and feminism in her works. The Gardener is poetic documentary film by the great master Mohsen Makhmalbaf. Filmed in Baha'i gardens in Acre and Haifa, it is an exploration of religion, reflected in a dialogue between father and son.